

El mapa de la ciutat de Solsona de mitjan segle XVIII

Enric Bertran Gonzàlez

Per començar

L'any 1992, mossèn Enric Bartrina, director de l'Arxiu Diocesà de Solsona, tornà de Sevilla, on havia viatjat en ocasió de l'Exposició Internacional organitzada en aquella capital andalusa, amb la fotocòpia d'un plànol de Solsona del segle XVIII, manuscrit amb colors. L'havia localitzat a la casa Pilatos, seu de l'Archivo General de la Fundación Casa Ducal de Medinaceli, on el mapa havia anat a parar en ser aquesta nissaga nobiliària castellana, hereva dels ducs de Cardona, un dels dos senyors jurisdiccionals de Solsona en èpoques medieval i moderna.

Aquest document “pràcticament es pot qualificar com a plànol cadastral, en tant que permet individualitzar les diverses cases o parcel·les urbanes. Alhora és un extraordinari precedent dels plantejaments moderns de la cartografia temàtica, en tant que cada casa és acolorida en tons vermellosos o blavosos segons fos jurisdicció, respectivament, del bisbe de Solsona o del duc de Cardona” (Burgueño, 2001:45).

Tot i que se’n desconeix l’autoria, un pot considerar aquest mapa com una mostra molt interessant de la cartografia municipal elaborada “en època moderna per encàrrec dels comuns o dels senyors jurisdiccionals per tal de defensar els seus drets i possessions” (Burgueño 2001:26). Pel que fa a la data del seu aixecament, 1743, podria ser, com es mirarà de plantejar més endavant, un xic avançada.

Ultra això, val a dir que el plànol mostra una estructura urbana que s’ha mantingut gairebé inalterada fins l’actualitat, per bé que el sector de ponent presenta un sobredimensionament dels carrers d’orientació meridiana, en la realitat palesament més curts, resultat segurament del menor interès a reflectir altra cosa que el corresponent domini senyorial. En aquest sentit, sembla lògic de creure que el nombre i la disposició de les cases sí que és el correcte i d’aquí el valor cadastral ja assenyalat.

Els senyors jurisdiccionals de Solsona apareixen representats a l’escut reproduït a la capçalera del mapa: la creu del monestir de Santa Maria és flanquejada per les figures fonètiques corresponents als Cardona, el card de l’esquerra, i als Tarroja, la torre de la dreta, posició inversa a la de l’escut actual (Cuadrench 1994:308). El sol radiant del capdamunt constitueix una tercera imatge inspirada en el nom de Solsona, afegida la primera meitat del segle XVIII.

L’estructura urbana de Solsona

Hom té constància documental que aquests dominis jurisdiccionals són a l’origen urbà de Solsona. Així, hom parla del *Castell de Solsona* per designar el nucli sorgit

a l'empara del castell dels senyors de Cardona (V)¹, que succeïren els Tarroja², emplaçat al costat del convent de les Monges de l'Ensenyança (R), a la banda nord-occidental de la població. I, per l'altre cantó, un atribueix la denominació *Vila de Santa Maria* al nucli desenvolupat a redós del monestir, més tard canònica agustiniana i catedral (O), situat a la part sud-oriental del caseriu medieval. Aquests noms identificaven els habitants d'un i altre domini i deixaven constància de qui eren vassalls i a qui havien de pagar, en conseqüència, tributs. Per aquesta raó, foren emprats durant segles, més enllà fins i tot de quan ambdós nuclis en constituïren un de sol, ja al segle XIII. Són aquests els dos dominis que el mapa senyala amb diferent coloració, a raó d'un terç el bisbal i dos terços el ducal, proporció que regia en haver de pagar-se les obres comunes.

Deixant de banda el seguit de cases de jurisdicció episcopal, al llarg del carrer Sant Pau (13) i la plaça de Sant Joan (B), que havien pertangut als jueus, sota protecció de l'Església, la Vila de Santa Maria es disposa al llarg de dos vials vertebradors: un, l'eix format pels carrers de la Seu (1), Sant Ignasi (4) i Sant Llorenç (8), actualment carrer de Sant Llorenç de cap a cap, que tanca el barri de Santa Llúcia, situat al voltant d'aquesta plaça (E) i a recer de la muralla de llevant; l'altre, l'eix integrat pels carrers de Sant Serapi (23) i Llobera (16), ara Llobera tot sencer. El dos nuclis primitius de Solsona acabaren convergint a la plaça Major (A) gràcies al creixement urbà a través de l'eix constituït pels carrers del Castell (14) i Sant Antoni (24), avui del Castell, de punta a punta. Sembla lògic suposar que aquesta expansió urbana no es féu per contigüitat de casa amb casa, sinó que es bastiren edificis de tova, més o menys separats per horts i estables, talment com apareixen dibuixats als interiors de les illes, atesa la transcendència de l'economia agropecuària de l'època. Llevat del castell i el monestir, els edificis de pedra i calç devien ser ben escassos i les cases senyorials de nobles i mercaders encara trigarien de venir (Llorenç 1987:17).

L'amplada d'alguns carrers podria parèixer un xic exagerada amb relació als edificis que s'hi arrengheren, si no fos perquè, a finals del segle XVIII, quan

---

¹ Les lletres i els números que, a partir d'ara, apareixeran al text entre parèntesi són les referències de la llegenda del plànol que permeten de localitzar-hi els diversos elements representats.

² Pel casament d'Agnès de Tarroja amb Ramon Folch VIII, 13è vescomte de Cardona, en 1217 (Costa 1959:195 i 202).

l'alcalde del crim de la Reial Audiència Francisco de Zamora efectuà el viatge que el dugué fins Andorra i l'Aran, en deixà constància escrita: "Las calles de Solsona, para ser una ciudad antigua, son bastante anchas, y ahora se van empedrando muy bien, con su cloaca en medio. Y ya están las principales" (citada per Ginestà 1994:191-192).

El tram de carrers reproduït és gairebé l'actual. Les principals modificacions efectuades amb posterioritat a l'aixecament del mapa foren tres: l'engrandiment vers el carrer Llobera (16) de la plaça de Sant Pere (I), demolint les cases compreses entre els carrers de l'Hospitalet (18) i de Sant Pere (19); l'obertura de la plaça de Sant Roc, ensorrant les construccions del quadrat situat a tocar dels horts sota la muralla de tramuntana, delimitat pel tram final dels carrers Sant Pau (13), Sant Miquel xic (10) i la perllongació de Sant Roc (9); i l'enderroc dels edificis emplaçats al costat del Palau del Bisbe per obrir una altra entrada a la ciutat per la muralla de migdia. D'altres intervencions urbanístiques comportaren la supressió del carrer de l'Escorxador (7) i la connexió dels carrers dels Forns de les Olles (23) i de Sant Llorenç (8).

Dels cinc porxats amb pisos volats dibuixats al plànol, n'han desaparegut dos, que donaven accés al carrer de Sant Ignasi (4), mentre que avui encara romanen els dels carrers de l'Hospitalet (18) i de Sant Pere (19), així com el de la placeta de Sant Antoni (H).

Les muralles i els portals

El caseriu de Solsona apareix al mapa del segle XVIII gairebé voltat de muralles. Es tracta del segon recinte murallat –del primer, que rodejava els dos nuclis originaris de la ciutat, no en queden, ara com ara, altres vestigis que els documentals-, bastit al llarg dels segles XIV i principis del XV per protegir el creixement urbà experimentat les dues centúries precedents a causa del progrés de la indústria artesanal i del comerç que succeí a l'ocupació del territori, i per reservar nous terrenys a la futura expansió urbana. El cinyell murat delimita un clos de faiçó gairebé trapezial, amb el costat de llevant tocant al riu Negre i el de

ponent, al camp on es feien les fires; per la seva orientació geogràfica, de la banda nord, se'n diu el Vall Fred, i de la meridional, el Vall Calent. La ciutat es disposa en un pla inclinat vers el sud-est, en l'aiguabarreig del torrent de Ribalta, que davalla dels serrats de la Torregassa i discorre paral·lel a la muralla de migdia, amb el riu Negre, tributari del Cardener.

El 1590 els còsols de la vila, per avalar la designació de Solsona com a cap de bisbat, en descriuen les muralles: “És la dita vila circuïda de una muralla de pedra y cals, de gruixa de deu pams de cana y alçaria de més de 80 pams; ab vint y una torra, sens altres torratxes; y son val molt ben obrat; y en dita muralla y ha nou portals”.³

Al mapa, la muralla del Vall Calent, es presenta probablement escapçada respecte la seva alçada original, setze metres d'alçària a les torres i dos menys als panys (a raó de 20 cm aproximadament el pam de cana, que en tenia vuit i mesurava 1,556 m), comptant-hi el fossat. Ho corrobora el fet que el 1774, en urbanitzar-se el Vall Calent, els propietaris de les cases que hi donaven foren autoritzats a rebaixar la muralla a poc menys de nou metres (Llorens 1987:24), que és probablement l'altura representada al mapa, on sembla que la murada arriba al nivell del carrer Llobera (16). És per això que no són visibles els merlets que coronaven els murs. Si que ho són, en canvi, algunes petites finestres obertes ja a mitjans del segle XVIII pels estadants de les cases del carrer Llobera, amb autorització del capità general i informe municipal favorable. La muralla tenia dos metres de gruixària, la qual cosa permetia l'existència d'un camí de ronda. Llevat dels absis de la catedral, tot el clos era resseguit per un vall, a trossos empedrat, que acabava d'atorgar una semblança inexpugnable a la ciutat.

A la muralla del Vall Calent s'observen una petita contramuralla i les torres de planta semicircular, tres de les quals encara es conserven en l'actualitat. De la resta que hi havia –21, comptant-hi els tres absis de la catedral, que hom en deia *torres* (Llorens 1987:25)- només se n'aprecien algunes situades al sector nord-est de la ciutat. La resta no devien de ser dibuixades, algunes per haver desaparegut

---

³ Fons municipal de l'Ajuntament de Solsona, Carpeta 201. Arxiu Històric Comarcal del Solsonès (citat per Llorens 1987:23)

en construir-se el Convent de les Monges de l'Ensenyança (R), d'altres perquè no serien considerades rellevants. En aquest sentit, se sap de l'existència de la torre del portal de Travesset (30), al sector de tramuntana, que s'anomenava *torre grossa de Mascaró* o simplement *torre grossa*, per raó de la seva magna planta rectangular.

Al mapa s'assenyalen cinc portals majors, que es tancaven a la nit i s'obrien de matinada: el del Travesset (30), amb el nom de Cavarroques fins al segle XVI, al final del carrer de Sant Llorenç (8); el del Castell (31), al cap del carrer del mateix nom (14), dit així perquè ací hi havia el castell del castlà dels Cardona, al damunt la porta principal de la vila, per on entrava el camí ral de Cardona i Manresa, que venia pel Santuari del Miracle; el de Llobera (32), d'ús exclusiu, en temps de pesta, dels naturals de Solsona⁴, i denominat així per ser al final del carrer d'aquest nom, o algun cop de Sant Anna, perquè al seu damunt es construï el segle XVIII una capelleta per resar en aquesta santa; el de Palau (33), davant la residència del bisbe; i el de l'Església (34), dit així fins que no es bastí a finals del XVIII el pont de pedra de dotze arcades sobre el riu Negre, quan passà a dir-se portal del Pont. Hi ha també prop de la plaça de Santa Llúcia (E), la porta d'en Fondallot⁵, que correspon al portal d'en Valldelord⁶. A més a més, s'hi dibuixen d'altres portes menors, amb la indicació que són tancades: la de n'Olivelles⁷, al sector oriental; i la de Puiggali, que accedia al cementiri (X), des de la plaça de l'Església (C). També s'hi representen els portalets d'eixida de les aigües de les fonts de Sant Joan (B)⁸ i del Castell (L).

---

⁴ Segons apunta Enric Bartrina al web citat a la bibliografia.

⁵ Sense número al mapa i de la qual no s'ha sabut trobar cap referència escrita.

⁶ Llorens (1987:25) dóna el nom de Valldelord al portalet per on desguassaven les aigües de la Font Major, sense citar-ne documentació concloent. Un pensa, ben altrament, que Fondallot podria ser una forma espúria, i per això no documentada, de Valldelord, vertader nom d'aquest petit portal, d'acord amb el manual del notari Pere Màrtir Andreu, 1601-1602 (Arxiu Diocesà de Solsona, núm. 162), on en una acta de data 21 de maig de 1602 (proporcionada per Vicenç Tàsies), es parla d'una casa situada "... in platea nominata den Vandellor ... al canto del carrer que no passe [al mapa, carrer dels Forns de les Olles (28), sense sortida] anomenat den Morrejal a la pars qui devalle al portal", que més endavant fa confrontar "ab lo corral den falguera [que] ameridie ab lo carrer qui devalle al portal den Vandelort..."

⁷ El canonge Llorens dóna aquest nom al portal del Pont, situat un xic més avall i dit abans de l'Església (34), i n'aporta, ara sí, documentació incontrovertible (1987:33).

⁸ Els seminaristes que hi vivien a prop l'anomenaven, sorneguerament, *Portal d'Hanníbal*, perquè asseguraven que hi havia passat aquest capitost militar cartaginès amb el seu exèrcit d'elefants, quan la segona guerra púnica (Llorens 1987:26).

Les places i els carrers

La llegenda manuscrita del mapa mostra ben a les clares com bona part dels carrers i places de Solsona duen noms del santoral, fet que cal atribuir a l'entusiasme produït per l'elevació de la seva església a la categoria de catedral i per l'elecció de la ciutat com a nova seu bisbal, per butlla del papa Climent VIII en 1593, així com per l'obtenció del títol de ciutat, segons privilegi reial atorgat per Felip II en 1594 (Costa 1959:335). A parer del canonge Llorens (1987:40), la tria de noms es féu buscant sants la diada dels quals s'escaigués a l'estiu, per tal de facilitar la celebració de festes en honor seu de part del veïnatge del carrer o la plaça respectius. Sigui o no del cert, la veritat és que aquests festeigs dels carrers encara perduren avui i que molts d'aquests vials, abans d'aquestes dates finiseculars, tenien altres apel·lacions⁹.

En contrapartida han caigut en l'oblit denominacions de més vàlua toponímica: la plaça de la Font Major, dita així perquè hi havia la més gran de les tres fonts públiques de la ciutat, passà a anomenar-se plaça de Sant Joan (B), rere construir-se, damunt el dipòsit d'aigua, la capella neoclàssica posada sota l'advocació d'aquest sant, el segle XVIII; la plaça del Valldelord, que prenia el nom del proper portal anomenat d'aital manera, es convertí en la plaça de Santa Llúcia (E); i la plaça de la Font del Castell, on brollava una altra font pública, passà a conèixer-se com la plaça de Sant Isidre (L), en honor del sant madrileny esdevingut patró de la pagesia catalana en època moderna. Així mateix, la plaça d'en Morros passà a ser la de Sant Salvador (F) i la de la llana es transmutà en la de Sant Nicolau (G).

Bé és cert, tanmateix, que d'altres denominacions no es van veure alterades: la plaça Major (A) ha mantingut aquest nom, si més no, des del segle XV, quan ja s'hi feia mercat. És una plaça porxada, sobre els arcs de migdia de la qual hi havia la casa dels Llobera i, després, dels Josa, famílies nobiliàries ensems que mercaderes. La plaça de la Seu (C), encara que anomenada així al mapa, sempre

---

⁹ La nomenclatura de les places i els carrers, talment com la dels portals, ha estat contrastada amb la que proporciona Llorens (1987), qui va estudiar una munió de capbreus per esbrinar llurs noms antics.

ha estat la de l'Església o de la Catedral; ací hi ha la tercera de les fonts gòtiques de la ciutat.

Hi ha tres placetes, de les quals s'ignoren noms anteriors: la plaça del Col·legi (D), batejada d'aquesta manera perquè hi havia el Col·legi dels Pares Dominics (P); la plaça de Sant Antoni (H), dita així perquè hi havia la capella de Sant Antoni Abat; i la plaça de Sant Pere (I).

Els carrers amb noms de caire religiós, inclosos els que van perdre la denominació antiga en benefici d'algun sant, són una bona colla, entre els quals hi ha els principals de Solsona: l'eix constituït pels carrers de la Seu (1), de Sant Ignasi (4) i de Sant Llorenç (8), des del segle XIV dit del Forn, tot sencer, des de la plaça de l'Església (C) fins al portal de Travesset (30), perquè hi havia, al tram central, l'únic forn de pa de la vila; per això mateix, el carreró que menava a la plaça del Col·legi (D), per sota el carrer de Sant Ignasi (4), s'anomenava carrer de *sots lo forn* i també *dessus lo forn* (Llorens 1987:42). El carrer de Sant Domingo (6), a la part mitjana de l'eix format pel carrer de la Regata de Sant Joan (12), antigament de la Font Major, i el de la Regata del Col·legi (3), per on s'escolaven, a cel obert i per un solc obert al bell mig de la via, les aigües sobreres d'aquesta font pública, tot passant ran el Col·legi dels Dominics, fins a regar els horts conreats a tocar de la muralla, ja fora del clos; d'aquí doncs les denominacions d'aquests dos sectors de l'eix, el central en honor del patró de l'orde del gos, Sant Domingo de Guzmán, i l'extrem perquè hi havia l'edifici on eren instal·lats aquests frares predicadors. El carrer del Castell (14), que anava del Portal del Castell (31) a la plaça Major (A), patí el canvi de nomenclatura en el sector més proper a aquesta plaça en favor del nom Sant Antoni, perquè hi havia la capella d'aquest sant ermità. L'eix format pels carrers Llobera (16) i Sant Serapi (23) és un cas semblant; mentre la denominació Llobera és força antiga, la de Sant Serapi (al mapa amb la forma corrupta *Sarapit*) substituï la d'en Josa, que designava el tros de carrer que va de la plaça Major (A) a la primera travessia, el carrer de les mosques (21); la raó del canvi és l'existència d'una capella, a tocar de la plaça, posada sota l'advocació d'aquest sant. El darrer cas entre els carrers principals és el de Clarà, dit també dels Jueus -perquè aquesta comunitat hi tenia la sinagoga i llurs cases-, esdevingut carrer de Sant Pau (13).

Hi ha altres carrers de segon ordre que enregistraren canvis similars, com és ara el carrer Nou que esdevingué el de Sant Roc (9); el carrer d'en Marçol que es convertí en el de Sant Pere (19); o el carrer d'en Garamoix que passà a ser el de Sant Josep (22). Els carrers de Sant Miquel (27) i Sant Miquel xic (10) deuen de respondre a una lògica semblant.

Hi ha uns pocs carrers que mantenen una nomenclatura més reveladora. És el cas dels que duen noms d'edificis, com ara el del Castell (14), perquè al capdamunt hi havia el castell dels Cardona, el de l'Hospital (18) (*Ospitalet* al mapa), perquè hi havia l'establiment que acollia els pobres, el del monestir (26) o el del Col·legi (3). D'altres carrers mantenen denominacions referides a alguns dels seus estadants, verbigràcia el de Llobera (16), dit així perquè hi tenia cases aquesta nissaga de mercaders i pròcers solsonins, o el de Mirabalda (*Girabaldes* al mapa). Alguns carrers donen testimoni de diverses activitats de l'època, com ara la placeta i carrer adjacent de les Terceries (M), on hi havia les carnisseries (terç del moltó, terç del crestó, etc.), el carrer de l'Escorxador (7), que prenia el nom d'aquesta instal·lació situada ran de muralla, al capdavant de la Regata del Col·legi (5), el del Bordell (17) i el dels Forns de les Olles (28).

El carrer de les Llices (15) evoca, tal com assenyala Llorens (1987:46), la lliça, és a dir, el camp clos on se celebraven les justes i els torneigs en època medieval, aprofitant l'espai lliure de construccions que arribava des de prop del carrer del Castell (14) fins al portal de Travesset (30), abans no fos ocupat pel reguitzell d'horts adossats a la muralla que un pot veure al mapa.

Resten noms ben curiosos: el carrer del Bou, que s'havia dit d'en Besora i que resistí popularment l'embranchida de la denominació religiosa, Mare de Déu del Roser; el carrer que no passa (11), que designa amb propietat el cul-de-sac que arrenca del carrer de Sant Miquel xic (10); o el carrer del monestir, dit al mapa de la Pilota (26) perquè s'hi practicava aquest joc abans no passés a jugar-se a tocar del fossar (X), un cop construït el nou cementiri a mitjans del segle XIX.

Els edificis notables

Solsona viu al llarg del segle XVIII una època dilatada de prosperitat econòmica, palesa amb un increment notable de la població, que passa de 1.593 habitants en 1719 a 2.751 en 1787. Aquest augment demogràfic que gairebé dobla el nombre d'efectius empeny el creixement urbanístic de la ciutat, la millora d'infraestructures, com és ara l'empedrament dels carrers i la millora del subministrament d'aigua potable, amb l'arribada de la procedent de les fonts de Lladurs. Tota aquesta puixança econòmica s'expressa amb la construcció o reforma d'edificis notables. Durant el sis-cents i el set-cents, les cases, els carrers i les places de Solsona es transformen d'acord "amb models barrocs d'amplitud viària, grans obertures a les façanes de les cases, amb balcons senyorials protegits per treballs de forja i amb façanes estucades o pintades de vius colors" (Argerich i Corominas 1994:159). El canonge Llorens (1987:40) ho resumeix amb prou cofoisme: "Al llarg dels segles XVII i XVIII Solsona, amb la urbanització noble i senyorial aconseguida i amb les construccions de la segona meitat del segle XVIII, queda transformada en una ciutat que mereixerà el títol de *Reina de la muntanya*".

Els edificis més destacats per seu caire monumental són la Catedral (O) i l'adjacent Palau Episcopal (S) (al mapa, *Palascio del Illustri^{mo}*). La seu és una mostra de tots els estils artístics imperants al llarg dels temps medievals i moderns. L'absis trilobulat és romànic del segle XII, talment com la portalada d'accés al claustre i el campanar, amb finestral ornats amb capitells i arcuacions, bé que retocat el XVI. El temple és de fàbrica gòtica d'una sola nau, el claustre és renaixentista i la portalada, barroca. L'altre edifici que forma part del conjunt religiós és el Palau Episcopal (S), representat al mapa amb la seva fesomia medieval, resultat de les successives remodelacions efectuades sobre l'antiga Canònica agustiniana de Santa Maria, romànica; el casaliç apareix dibuixat amb l'aspecte anterior a la reforma integral empesa pel bisbe Rafael Lasala entre 1776 i 1779, amb el neoclàssic com estil dominant, bé que amb elements del barroc.

Un dels altres edificis notables de Solsona és la Casa de la Ciutat (T), que ocupa l'antiga casa de misser Pere Puigdepons, mercader, qui a cavall dels segles XV i XVI bastí una obra d'estructura renaixentista, de dues plantes i golfes, amb portalada gòtica adovellada, i finestres i arcuacions d'influència renaixentista.

Poc més avall, a la placeta de Sant Antoni (H) -de fet un eixamplament del carrer del Castell, on hi ha un porxat que dóna accés a la immediata plaça de Sant Joan (B)-, hi ha la torre de les Hores, allargada a mitjan segle XVI, a partir d'una torre anterior a 1500, si s'ha de fer cas de la data gravada a la campana que tocava a sometent (Llorens 1987:123). Adossada, s'hi veu la capella de Sant Antoni Abat, on el dia onomàstic d'aquest sant es feia missa i es beneïa l'aigua amb què s'aspersien els animals que anaven a fer els tres tombs a la plaça de Sant Joan (B).

A la plaça del Col·legi (D) hi ha el casual que durant els segles XVII i XVIII fou convent i Col·legi dels pares dominicans (P). És un edifici de pedra picada, aixecat el segle XV, amb planta rectangular i tres pisos; té l'estructura clàssica de les cases senyorials, amb pati central, una escalinata sobre volta i una galeria amb arcuacions ogivals, sostingudes per esveltes columnes i grans cartel·les. A la façana de migdia s'endevinen les finestres gòtiques geminades; i a la banda nord sobresurt el campanar de l'església que el segle XVII substituï el temple gòtic original. L'edifici fou aixecat pels Llobera, fet que explica que sigui anomenat Palau Llobera, per bé que aquesta família nobiliària i mercadera s'estigué sempre a les cases del carrer del mateix nom i de la plaça Major. També se'n té notícia com l'Hospital d'en Llobera, perquè fins a començaments del segle XVII es destinava a proporcionar aixopluc als pobres i als pelegrins. Amb posterioritat, fou seu de la Universitat Literària fins que fou suprimida per Felip V i, ja al segle XIX, seminari diocesà, raó per la qual es coneix, també, com el Seminari Vell.

Algunes cases del carrer Llobera conserven portals adovellats, finestres plateresques i figures antropomòrfiques als caps de les bigues que sobresurten als ràfecs de les teulades, testimoniant llur origen senyorial.

El convent de les Monges de l'Ensenyança (R), dedicades a la instrucció de les nenes, s'inaugurà en 1758, en el solar comprés, a tocar de la muralla, entre la casa del duc de Cardona (V) i les cases del carrer Llobera. El complex, format pel convent, l'església, l'escola i l'hort, comportà la supressió d'algunes torres de la muralla de ponent. El mestratge dels nens era encomanat als escolapis, que en 1790 (des de 1757 s'estaven en unes cases del carrer Sant Llorenç i cantonada

amb la Regata, aleshores Sant Domingo, davant per davant dels dominics) s'instal·laren al solar (Q) situat entre la muralla i la plaça de la Camorra (N).

Crida l'atenció, finalment, que al mapa no és representat cap element exterior del recinte, ni tan sols els situats ran dels panys de muralles, tals com el safareig públic, al capdamunt del Vall Fred, o el pou de gel, a tocar del portal del Pont i documentat ja a les acaballes del segle XVII. Tampoc, és clar, no s'hi dibuixen altres construccions importants extramurs, com és ara l'Hospital de Pere Màrtir Colomé, prop del portal de Llobera (32).

La data del mapa

A l'*Atlas de les viles, ciutats i territoris de Lleida* (Burgueño 2001:218) el plànol ve datat el 1743. Aquest any hi apareix entre claudàtors, ja que no surt al document original, que va poder ser fotografiat per Burgueño durant el procés de compilació de l'atles suara citat. És bastant probable que aquesta data sigui l'expressada en la tradició catalogràfica de l'Arxiu de Medinaceli i, val a dir, que resulta força versemblant.

La fotocòpia amb colors del mapa de Solsona de què es parlava en començar aquestes notes està dipositada a l'Arxiu Diocesà de Solsona. Hi duu, retolat de fa una quinzena d'anys, el mateix any 1743, el que se suposa del seu aixecament. A mossèn Enric Bartrina, director d'aquest arxiu, i als historiadors locals de Solsona, Vicenç i Jordi Tàsies, cal agrair els alliçonadors comentaris que han fet d'aquest plànol, alguns d'ells posant en qüestió la seva datació.

Hom sap pel canonge Llorens (1981:142) que el sol radiant que corona l'escut reproduït a la capçalera del mapa fou afegit en 1736, manllevant el símbol del rellotge solar de la façana de la catedral, que data de 1639 (Cuadrench 1994:309). Fins aquí, res a dir, doncs.

Ara bé, al plànol apareix representat el convent de les Monges de l'Ensenyança (R), que es començà a construir el 1740 i no s'inaugurà fins 1758 (Costa 1959:9),

raó per la qual es podria considerar el mapa com aixecat posteriorment. Val a dir que no fou fins 1758 quan el bisbe José de Mezquía sol·licità a l'ordinari de Barcelona que destinés a la diòcesi de Solsona quatre monges del Convent de l'Ensenyança d'aquella ciutat, en preferir-les a les de Santa Clara, per a què es fessin càrrec de l'educació de les noies (Costa 1959:497). Com que fins 1758 no es féu, doncs, l'elecció en favor d'aquell orde religiós, sembla poc probable que un plànol anterior en aquest any ja se'n fes ressò.

Per altra banda, si les cases dibuixades a la plaça de la Camorra (N), contigües al solar destinat a l'escola Pia (Q), són les que es van enderrocar per traslladar-hi l'establiment dels escolapis, no s'aniria més enllà de 1774, any en què es posà la primera pedra del nou edifici (Llorens 1987:227). Si dits immobles són, però, part d'aquesta institució escolar, hom marxaria uns anys més d'aquesta data. El dubte, per aquest cantó, no sembla fàcil de resoldre.

Això no obstant, es disposa d'una altra dada que esdevé concloent: entre 1776 i 1792, s'executà una reforma integral del Palau Episcopal, la façana de migdia del qual significà l'eixamplament de l'edifici, tot deixant-ne a l'interior el pany de la muralla medieval. Aquest nou frontispici s'enllestí en 1779¹⁰. Si el mapa hagués estat fet amb posterioritat en aquest any, el dibuix no hauria d'haver reproduït la façana gòtica amb porta ogival que emergeix rere el llenç de la muralla, sinó el frontis neoclàssic visible actualment.

Al capdavall, hom no pot concloure altra cosa que el plànol podria haver estat dibuixat després de 1758 i sempre abans de 1779. Certament vint-i-un anys són un lapse prou gran de temps, que un no gosa d'escurçar, si no és apel·lant a la tradició catalogràfica de l'Arxiu de Medinaceli, abans al·ludida, que en datar-lo en 1743 ens apropiaria més a 1758 que no pas a 1779.

Bibliografia

---

¹⁰ Llorens ho deixa ben clar en citar la data de la làpida del capdamunt d'aquesta façana: Any del Senyor M.DCC.LXXIX. (1987:129).

ARGERICH i ROCA, Rosa i COROMINAS i COTS, Marcel·lí (1994): “Aproximació a l’activitat artística de la Solsona dels segles XVII i XVIII”, a *Solsona 400 anys d’història (1594-1994)*. Solsona: Ajuntament de Solsona.- ps. 129-161.

BACH i RIU, Antoni (1981): “La ciutat de Solsona” a *Gran geografia comarcal de Catalunya*, vol. 2. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.- ps. 375-391.

BARTRINA i COROMINAS, Enric: *Notes històriques de Solsona*, a <https://ajsolsona.net>

BURGUEÑO i RIVERO, Jesús (dir) (2001): *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*. Lleida: Demarcació de Lleida del Col·legi d’Arquitectes de Catalunya i Diputació de Lleida.

COSTA i BAFARULL, Domingo (1959, any d’edició d’un manuscrit datat el 1799): *Historia de la ciudad de Solsona y su iglesia*. 2 vols. Barcelona: Balmes.

CUADRENCH i BERTRAN, Jaume (1994): “Evolució de l’escut de Solsona”, a *Solsona 400 anys d’història (1594-1994)*. Solsona: Ajuntament de Solsona.- ps. 305-322.

FALP i PLANA, Josep (1901): *Topografía médica de Solsona y sus distritos adyacentes*. Barcelona: Tipografia de la Casa Provincial de Caridad (hi ha una versió catalana editada per l’Ajuntament de Solsona el 2000).

GINESTÀ i ROS, Esther (1994): “L’art neoclàssic i l’urbanisme a la ciutat de Solsona de l’últim terç del segle XVIII”, a *Solsona 400 anys d’història (1594-1994)*. Solsona: Ajuntament de Solsona.- ps. 177-195.

LLORENS i SOLÉ, Antoni (1981): *Solsona i el Solsonès*. Manresa: Gràfiques Perramon.

LLORENS i SOLÉ, Antoni (1986 i 1987): *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*. 2 vols. Lleida: Virgili & Pagès.

OBIOLS i RIOS, Joan (1994): "Uns anys de prosperitat (1775-1805)", a *Solsona 400 anys d'història (1594-1994)*. Solsona: Ajuntament de Solsona.- ps. 197-208.

PLANES i ALBETS, Ramon (1990): *Un cop d'ull a la història de Solsona*. Solsona: Ajuntament de Solsona.

RIU i CABANAS, Ramon (1891): *La Virgen del Claustro y la ciudad de Solsona*. Lleida.

ROCA i GUITART, Francesc-Xavier (1994): "Introducció a l'estudi de la relació ideologia-ciutat a la Solsona del segle XVIII", a *Solsona 400 anys d'història (1594-1994)*. Solsona: Ajuntament de Solsona.- ps. 163-176.

ZAMORA, Francisco de (1973): *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial.